

Onderzoek
stempassen
Tweede k
verkiezing
Rotterdam

Onderzoek stempassen Tweede Kamerverkiezingen gemeente Rotterdam

Opdrachtgever: ing. A. Aboutaleb, burgemeester Rotterdam

23 maart 2021

Inhoudsopgave

1. INLEIDING	2
1.1. AANLEIDING VOOR HET ONDERZOEK.....	2
1.2. DE ONDERZOEKSVRAGEN EN SCOPE VAN HET ONDERZOEK.....	2
1.3. ONDERZOEKSAANPAK EN VERANTWOORDING	2
2. BESCHRIJVING TOTSTANDKOMING PROCES STEMPASSEN.....	4
3. FEITENRELAAS VAN GEBEURTENISSEN: TIJDSLIJN	6
4. INZICHTEN UIT DATA- EN VELDONDERZOEK	10
5. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN.....	18
5.1. CONCLUSIES.....	18
5.2. AANBEVELINGEN.....	21
BIJLAGE 1: FUNCTIES VAN GESPROKEN PERSONEN	22
BIJLAGE 2: OVERZICHT AANGEVRAAGDE VERVANGENDE STEMPASSEN IN VERHOUDING TOT AANTAL KIESGERECHTIGDEN PER WIJK.....	23

1. INLEIDING

1.1. AANLEIDING VOOR HET ONDERZOEK

Na de data waarop de bezorging van stempassen in Rotterdam heeft plaatsgevonden (12/13 februari 2021) ontving de gemeente signalen dat stempassen voor de aankomende Tweede Kamerverkiezingen mogelijk niet zijn bezorgd in bepaalde delen van Rotterdam. Dit komt doorgaans bij iedere verkiezingen voor. Op maandag 8 maart 2021 werden deze signalen sterker en ook bestuurlijk aangekaart bij de burgemeester. Het feit dat meerdere inwoners via diverse kanalen aangeven geen stempas te hebben ontvangen, dat veel van deze signalen zich op het eerste oog geconcentreerd zijn in een beperkt aantal CBS-wijken en de melding van PostNL dat een werknemer een deel van de te bezorgen stempassen niet heeft bezorgd, heeft de burgemeester op 12 maart 2021 doen besluiten een formeel extern onderzoek te starten.¹ Onderhavige notitie bevat de resultaten van dit onderzoek.

1.2. DE ONDERZOEKSVRAGEN EN SCOPE VAN HET ONDERZOEK

De te beantwoorden onderzoeksvraag luidt:

Kan met redelijke mate van zekerheid² vastgesteld worden dat de stempassen op de voorgeschreven wijze zijn vervaardigd, zijn aangeboden bij PostNL en zijn bezorgd. Het gaat met name om de bezorging in de CBS-wijken Bloemhof, Hillesluis en Afrikaanderwijk. Als tijdens dit onderzoek blijkt dat deze omissie zich mogelijk ook op andere plekken in de stad heeft voorgedaan, dan hier ook onderzoek naar doen. Geef een feitelijke weergave in tijd en handelen van de inspanningen van de gemeentelijk vanaf het moment dat de signalen zijn ontvangen.

1.3. ONDERZOEKSAANPAK EN VERANTWOORDING

Op vrijdag 12 maart 2021 is *Strated Consulting* gestart met het onderzoek, dat bestaat uit dossieronderzoek en een aantal gesprekken met direct betrokkenen. Op dinsdag 23 maart is het eindrapport opgeleverd aan de bestuurlijk opdrachtgever, de burgemeester.

Het gemeentelijk handelen in dit proces wordt uitsluitend feitelijk beschreven, er vindt geen oordeelsvorming plaats. De analyses en bevindingen ten aanzien van de stempassen hebben het karakter van een quick scan c.q. 'sanity check'. Gevraagde gegevens zijn door betrokken partijen (gemeente Rotterdam, de drukker, PostNL) zelf aangeleverd, *Strated Consulting* heeft niet zelf onderzoek gedaan in de systemen van deze gremia. Alle partijen hebben in een periode van extreme drukte coöperatief meegewerkt aan het onderzoek, waarvoor wij onze dank uitspreken.

Dossier- en dataonderzoek

Strated Consulting heeft een databestand ontvangen met daarin een overzicht van de kiesgerechtigden op basis van stempassen onderverdeeld naar wijk en daarbinnen tot op 6-tekens postcodeniveau (4 cijfers en 2 letters) en adresniveau. Tevens is in dit bestand de stand te zien van het totaal aantal vervangende stempassen per vrijdagmiddag 12 maart 2021. Binnen dit bestand zijn tot op

---

¹ Raadsbrief 'Stempassen Tweede Kamerverkiezingen', 12 maart 2021.

² Het begrip redelijke mate van zekerheid wordt ook gebruikt in accountantsanalyses. Onderhavige notitie betreft geen assurance opdracht volgens COS-standaarden, het gaat om een quick scan/'sanity check'.

postcodeniveau eventuele afwijkingen te constateren in het aantal aangevraagde vervangende stempassen ten opzichte van het aantal kiesgerechtigden.³

Verder is gerichte informatie opgevraagd langs gemeentelijke zijde over onder meer uitgezette acties naar aanleiding van meldingen. Bij de drukker (verantwoordelijk voor de stempassen) is informatie en bewijs gevraagd over gedrukte stempassen. Bij PostNL is via gerichte vragen informatie opgevraagd over het proces van sorteren en bezorgen in bepaalde postcodegebieden (o.a. check bij sorteermachinesystemen en navraag bij teamleiders/bezorgers).

Gesprekken met betrokkenen

Er zijn gesprekken gevoerd met leden van het projectteam Verkiezingen bij de gemeente (projectmanager, adviseur), diverse directeuren van PostNL en de directie van de drukkerij. Daarnaast zijn ook gesprekken gevoerd met de technisch voorzitter van de Wijkraad Bloemhof en fractieleden of -medewerkers van DENK, NIDA en de VVD, welke allen meldingen hebben gekregen over niet-ontvangst van stempassen in specifieke wijken. Bijlage 1 bevat het gedetailleerde overzicht van gesproken personen.

In de hoofdtekst wordt door middel van voetnoten onderbouwing gegeven als verwezen wordt naar specifieke informatie. Er is geen aparte literatuurlijst opgenomen.

---

³ Het aanvragen van een vervangende stempas kan allerlei redenen hebben: van niet bezorging van de aanvankelijke stempas tot het door de geadresseerde kwijtmaken van de originele stempas.

2. BESCHRIJVING TOTSTANDKOMING PROCES STEMPASSEN

Dit hoofdstuk geeft een beknopte beschrijving van het totale proces inzake stempassen. Door het inzichtelijk maken van deze processen laten wij zien welke analyses uitgevoerd dienen te worden om te verifiëren of de diverse deelprocessen (nagenoeg) foutloos zijn verlopen.

Het proces voor het aanmaken tot bezorgen van stempassen valt onder te verdelen in 4 subprocessen:

1. Aanmaken digitaal kiesregisterbestand
2. Afdrukken stempas
3. Aanleveren en sorteren van stempassen
4. Bezorgen stempassen

Strated Consulting heeft op hoofdlijnen kennisgenomen van deze processen en gevraagd naar de mogelijkheden voor kwaliteitsbeheersing en -controles.

Proces aanmaken kiesregisterbestand

De gemeente maakt een digitaal kiesregisterbestand aan. Hierbij stellen ervaren medewerkers - die eerdere verkiezingen hebben begeleid - op basis van de basisregistratie personen het kiesregisterbestand op. Er wordt onder meer gekeken of adresmutaties correct zijn meegenomen en daarnaast worden andere interne kwaliteitschecks door verschillende medewerkers onafhankelijk van elkaar uitgevoerd. Het kiesregisterbestand dient op 2 februari 2021 (dag na kandidaatstelling) gereed te zijn voor de productie van stempassen.⁴

Proces afdrukken stempas

De drukker (gecertificeerd bedrijf dat onder meer ook waardepapier print) ontvangt het kiesregisterbestand en maakt drie proefdrukken (één met unieke tekens, één met lange namen van personen of straten en één finale drukproef). De drukproeven controleert de gemeente vóór finale print. De digitale manier van afdrukken maakt het tevens mogelijk om achteraf te checken op individueel stempas-niveau of een stempas daadwerkelijk is afgedrukt. De stempassen zijn aangemaakt en gedrukt door de drukkerij op 7 februari 2021.

Proces sorteren van poststukken (stempassen)

PostNL haalt de enveloppen met stempassen op. De partij wordt vervolgens aangenomen bij de business balie en vervolgens gaan zij het proces in, dat start met een eerste verwerkingslag via sorteermachines. De stempassen worden vervolgens door de sorteermachines gehaald voor verdeling naar depots en bezorging. De sorteermachines houden door middel van barcodes bij welke poststukken en voor welke adressen zijn verwerkt. Achteraf is te achterhalen of een poststuk langs de sorteermachine is gegaan. De sorteermachines zijn de laatste stap waarbij PostNL nog achteraf uit systemen kan herleiden waar een poststuk zich bevond⁵.

⁴ Art 7.a van de Tijdelijke wet.

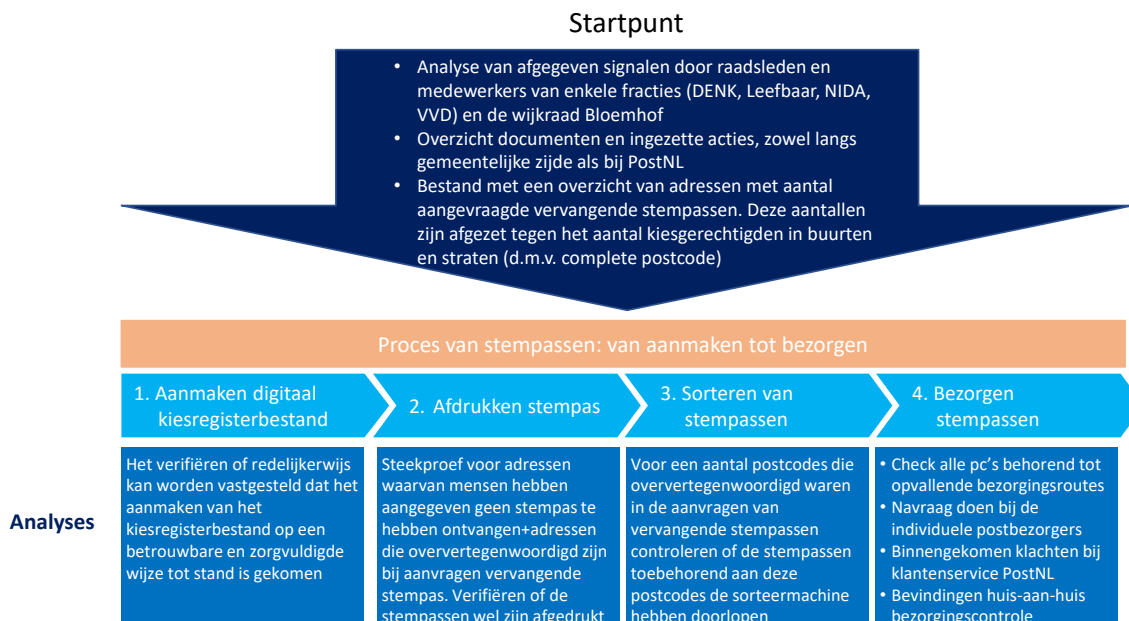
⁵ PostNL geeft aan dat de sorteermachine de laatste stap is waaruit geautomatiseerde data kan worden herleid ten aanzien van de procesgang.

Proces bezorging van stempassen

De verdeling van postzakken met postbundels (waaronder de stempassen⁶) aan postbezorgers en daadwerkelijke bezorging van de post is niet vast te leggen in interne beheersingssystemen (niet uit een systeem te achterhalen of een individuele brief is bezorgd). Wel zijn er andere maatregelen en processen om eventuele onregelmatigheden achteraf te ontdekken dan wel vooraf te monitoren. Teamleiders kunnen eventuele bijzonderheden vragen aan dan wel ontvangen van postbezorgers. Via de klantenservice van PostNL dan wel via meldingen van bewoners direct bij de gemeente kunnen meldingen worden vastgelegd en verder worden onderzocht. Onderzoek kan variëren van gesprekken met de postbezorger tot en met straatcontrole.⁷ Verder zijn er ook duidelijke procedures bij stempassen die niet geleverd konden worden en retour komen. Langs gemeentelijke zijde wordt dan bekeken wat de reden voor retour is (bijv. adres niet gevonden, adres niet bereikbaar, persoon woont niet meer op adres, etc.) en welke acties daarop volgen (bijv. opnieuw aanbieden voor bezorging tot onderzoek door team 'Adresonderzoek'). Ook heeft Team Verkiezingen een kort lijntje met 14010, als daar substantieel veel vragen over stempassen binnen komen. Daarnaast heeft het team een eigen e-mailadres. Tot en met 12 maart 2021 zijn via team Verkiezingen in totaal 104 mail-/telefooncontacten geregistreerd met betrekking tot het onderwerp 'vervangende stempas'. Een deel van deze contacten heeft geleid tot het doen van onderzoek door PostNL, zie de tijdslijn in hoofdstuk 3. Ook via andere kanalen zijn mogelijk nog berichten binnengekomen bij Team Verkiezingen. Daar hebben wij geen onderbouwing van gezien.

De stempassen moeten uiterlijk 2 weken voor de dag van de stemming in het bezit zijn van de kiezer. De wettelijke termijn was dus dit jaar 3 maart 2021.⁸ De stempassen werden op 12 en 13 februari 2021 in Rotterdam bezorgd.

De eigenschappen van de diverse processen en daarmee de (on)mogelijkheid om te checken of alle processen zorgvuldig en (nagenoeg) foutloos leiden tot de inzet van de volgende onderzoeksanalyses. De resultaten hiervan staan in hoofdstuk 4.

⁶ Postbundels bevatten meerdere poststukken waaronder ook stempassen, er zijn geen specifieke bundels met stempassen.

⁷ Het door PostNL bij meerdere bezorgadressen aanbellen om te vragen aan geadresseerden of zij het betreffende poststuk hebben ontvangen.

⁸ Art J 7 van de kieswet en art 7b van de Tijdelijke wet.

3. FEITENRELAAS VAN GEBEURTENISSEN: TIJDSLIJN

Hieronder volgt een feitelijke beschrijving op hoofdlijnen van het procesverloop en de gebeurtenissen in het kader van het aanmaken, drukken, sorteren en bezorgen van de stempassen voor de Tweede Kamer verkiezingen in Rotterdam in 2021. Er vindt geen oordeelsvorming plaats over het procesverloop.

Vorbereiding, aanloop, bezorging en algemene kennisgeving stempassen

- 2 februari 2021: Kiesregister van stemgerechtigden en adresbestanden digitaal vastgesteld. Gaat in totaal om ruim 460.000 stempassen
- 7 februari 2021: De stempassen zijn aangemaakt en gedrukt door een drukkerij in Noord-Nederland
- 12 en 13 februari 2021: Sortering en uiteindelijke bezorging van stempassen in heel Rotterdam door PostNL
- Vanaf 16 februari 2021 is op de social media kanalen van de gemeente Rotterdam aandacht besteed aan diverse onderwerpen die betrekken hebben op de verkiezing, waaronder de levering van de stempassen en de mogelijkheid om een vervangende stempas aan te vragen. Ook op de gebiedsaccounts zijn posts geplaatst.
- In de stadskrant van 3 maart 2021 is een special 'verkiezingen' geplaatst met ook een tekst over het aanvragen van vervangende stempas. Ook is deze tekst opgenomen op de kandidatenlijst die 9/10 maart is bezorgd.

Signalen en meldingen van niet ontvangen stempassen inclusief eerste ingestelde acties

- 3 maart 2021: melding vanuit wijkraad Bloemhof naar gemeentelijk Team Verkiezingen. Er wordt gemeld dat de wijkraad veel meldingen krijgt dat stempassen niet ontvangen zijn. Geantwoord wordt dat in het systeem wordt gekeken of er patronen te zien zijn en dat dan eventueel actie kan worden ondernomen.
- 4 maart 2021: Wijkmanager belt namens Wijkraad Bloemhof nogmaals naar bureau verkiezingen. Melding wordt genoteerd.
- 4 en 5 maart 2021: PostNL ontvangt berichten van de gemeentelijk contactpersoon over het mogelijk niet ontvangen van stempassen in de wijk in Ommoord. Het betreft postcodes 3068 ME en MG (straten Boksdooorn en Duindoorn).
- 4 maart 2021: Directe analyse van PostNL stelt dat wat betreft Ommoord de stempassen wel door de sorteermachine zijn verwerkt. Er is geen melding van beschadigde zendingen.
- 8 maart 2021: de Wijkraad Bloemhof meldt d.m.v. ongevraagd advies aan het college dat er zaken 'niet lekker zitten' met de verspreiding van stempassen (25 meldingen van bewoners). Ook de fractievoorzitter van DENK geeft aan de burgemeester een soortgelijk signaal af dat bewoners geen stempassen hebben ontvangen.
- 8 maart 2021: De fractievoorzitter van Leefbaar wijst de burgemeester op mogelijke problemen met bezorging van stempassen in Ommoord.
- 8 maart 2021: Desgevraagd door de burgemeester antwoordt de Concerndirecteur Dienstverlening het volgende: "kiezers die geen stempas hebben ontvangen, kunnen 14010 bellen. Ze worden dan direct doorgezet naar Team van Verkiezingen. We gaan signaal over Bloemhof na. Net als het signaal [uit de krant] over Ommoord. Dat waren twee bewoners..."
- 8 maart 2021: Straatcontrole door PostNL in Ommoord wijst uit dat in 2 straten alle gesproken inwoners aangeven geen stempas te hebben ontvangen c.q. het niet weten. In de Boksdooorn geven alle 11 personen die de deur opendeden aan geen stempas gekregen te hebben, in de Andoorn gaven 13 van de 14 personen die opendeden geen stempas gekregen te hebben (1 persoon wist het niet). In Duindoorn geven alle 17 personen die opendeden aan wel een stempas gekregen te hebben.

- 8 maart 2021: Gesprek van PostNL met de postbezorger in Ommoord geeft geen duidelijkheid in wat eventueel is misgegaan. PostNL geeft ambtelijk terug dat “over de postbezorger geen twijfels bestaan. Het is een oudere man, die hier al lang naar tevredenheid de post bezorgt en er zijn geen klachten. We gaan daarom aan de hand van de briefcode nog een data analyse doen. Hopelijk komt daar wat uit.”
- 8 maart 2021: Het gemeentelijk team Verkiezingen constateert signalen over niet bezorgde stempassen in twee straten in Bloemhof (Sneeuwbalstraat en Hortensiastraat). Ambtelijk wordt aan PostNL het verzoek gedaan voor onderzoek in de wijk Bloemhof en specifiek dan de Sneeuwbalstraat en Hortensiastraat.
- 8 maart 2021: Analyse van de sorteermachines door PostNL toont volgens PostNL aan dat de stempassen van Bloemhof door de sorteermachine zijn verwerkt.
- 9 maart 2021: Er is een PostNL straatbezoek in Bloemhof uitgevoerd met als resultaat:
  - Sneeuwbalstraat: 4 bezorgd, 9 niet bezorgd en 14 niet thuis
  - Hortensiastraat: 6 bezorgd, 19 niet bezorgd en 18 niet thuisDeze resultaten deelt PostNL met de ambtelijk contactpersoon.
- 9 maart 2021: Teamleider van de postbezorger Bloemhof tracht tot twee keer toe contact te krijgen met de betreffende postbezorger middels een bezoek aan diens huis; de teamleider treft de postbezorger niet aan. Ook een dag later is wederom tevergeefs geprobeerd contact te leggen met de bezorger thuis.

Opdracht burgemeester aan Team Verkiezingen en uitvoering van deze opdracht

- 9 maart 2021 15.30 uur: De burgemeester besluit opdracht te geven aan de verkiezingsorganisatie om in gedeelten van Bloemhof en Afrikaanderwijk waar volgens genoemde signalen geen stempassen zijn bezorgd mensen actief te wijzen op de wijze waarop een vervangende pas kan worden aangevraagd.
- 9 maart 2021 16.03 uur: In het voortgangsrapport van een gemeentelijk adviseur van Team Verkiezingen wordt de stand van zaken omtrent meldingen Bloemhof, Afrikaanderwijk en Ommoord (incl. vaststellingen straatcontrole PostNL, zie 8 maart 2021) gemeld en gedeeld met onder meer de teamleider Verkiezingen, de directeur Gebieden, Participatie en Stadsarchief en de concerndirecteur Dienstverlening. Er wordt in dit bericht melding gemaakt dat PostNL aanbiedt om zowel in Ommoord als in Bloemhof huis-aan-huis een gezamenlijke brief te verspreiden. Een concept van die brief wordt tevens bijgevoegd.

Intermezzo: Strated Consulting heeft geen verdere gerichte acties teruggevonden met betrekking tot Ommoord. De melding uit het voortgangsrapport (inclusief de vaststellingen van de straatcontrole PostNL en suggestie om huis-aan-huis informatie te leveren) van 9 maart 2021 is niet op bestuurlijk niveau gedeeld. Beide verantwoordelijke directeuren hadden op dat moment geen actieve kennis van het voortgangsrapport dat beiden wel op 9 maart 2021 per mail ontvingen.

- 9 maart 2021 's avonds: er wordt een afspraak gemaakt met PostNL om:
  - Een brief aan alle kiesgerechtigden in Bloemhof, Afrikaanderplein en De la Reystraat (dit wordt later uitgebreid met Strevelsweg) te versturen en hen te informeren over het kunnen aanvragen van een vervangende stempas tot vrijdag 12 maart 17:00u.
  - Onderzoek (steekproef) door PostNL onder kiesgerechtigde bewoners rondom het Afrikaanderplein te doen: Christiaan de Wetstraat, Joubertstraat, Riebeekstraat en Transvaalstraat
  - De Wijkraad Bloemhof heeft via de wijkmanager een lijst van straten aan van waarover signalen van niet ontvangen stempassen zijn ontvangen. Deze zijn meegenomen en meegegeven via Team Verkiezingen aan PostNL

- 10 maart 2021: De burgemeester wordt geïnformeerd over de voorgenomen acties voor Bloemhof en delen van Afrikaanderwijk.
- 10 maart 2021: De brieven voor bewoners zijn gedrukt en door PostNL opgehaald. PostNL wacht nog op de adressen. Het betreft in totaal bijna 5.600 brieven.
- 10 maart 2021: De gemeente (gebiedsorganisatie) hangt posters op in Bloemhof en Hillesluis op drukbezochte locaties. Ongeveer 20 posters o.a. bij winkels en het Gezondheidscentrum Hillesluis, op het Oleanderplein, bij bakkers op de Putsebocht, Buurthuis Irene, Winkels Oudelandstraat en Bloemhofplein. Locaties zijn afgestemd met de wijkraad. Toezicht en Handhaving bezorgen zelf ook brieven huis aan huis in de Sint Andriesstraat, de Oleanderstraat, Ericaplein, en de Stokroosstraat.
- 10 maart 2021: In de tweewekelijkse voortgangsgesprekken over verkiezingen met de burgemeester is het onderwerp “bezorgen stempassen” een vast onderdeel van de agenda. In de oplegger ten behoeve van de bespreking is geen expliciete verwijzing opgenomen naar de situatie in Bloemhof of Ommoord; de oplegger wordt op de vrijdag voor het weekend (5 maart) opgesteld. In de bespreking is wel de situatie in Ommoord op basis van de berichten in de media, signalen van 2 inwoners en het signaal van de fractievoorzitter van Leefbaar aan de orde gekomen, maar is de informatie uit de ambtelijke voortgangsrapportage van 9 maart 2021 niet op tafel gekomen. Zie het ‘intermezzo’ op de vorige pagina.
- 10 maart 2021: Ook de fractie NIDA krijgt signalen binnen van bewoners dat zij geen stempassen hebben ontvangen in Bloemhof en Afrikaanderwijk.
- 11 maart 2021: In de actualiteitenraad wordt de situatie aangekaart.
- 11 maart 2021: PostNL doet een uitgebreid buurt-/deuronderzoek op verzoek van de gemeente Rotterdam in de volgende straten om te analyseren of de incidenten beperkt bleven tot eerder genoemde straten: Afrikaanderplein, Christiaan de Wetstraat, Joubertstraat, Riebeekstraat, Transvaalstraat en De La Reystraat. Resultaat (gedeeld met ambtelijk contactpersoon Rotterdam): 56 adressen aangebeld, 25 keer geen gehoor, 28 keer stempas wel ontvangen en 3 keer stempas niet ontvangen.
- 11 maart 2021: Bezorging door een speciaal team van PostNL van de 5.600 brieven op adressen in de hele wijk Bloemhof, op het Afrikaanderplein, De la Reystraat en Strevelsweg. De brief bevat informatie over het aanvragen van een vervangende stempas.

Bericht over gevonden stempassen bij een PostNL bezorger in Bloemhof, aangifte van verduistering, instelling extern onderzoek en seponering OM

- 11 maart 2021: Bij een laatste bezoek door de teamleider van PostNL wordt de postbezorger van het desbetreffende gebied in Bloemhof wel thuis aangetroffen. Na doorvragen, overhandigt de postbezorger een postzak met niet-bezorgde post waaronder 195 stempassen. Het gaat om stempassen van de straten:
  - Geraniumstraat (postcode 3073 CC en 3073 CD): 60 stempassen
  - Lobeliastraat (postcode 3073 CH): 67 stempassen
  - Deel van de Narcissenstraat (postcode 3073 CJ - 3073 CN): 68 stempassenPost voor de Sneeuwbalstraat en Hortensiastraat wordt niet aangetroffen.
- 12 maart 2021: PostNL informeert de gemeente telefonisch over de teruggevonden postzak met onder meer stempassen. De (68) stempassen waarvan de kiesgerechtigden reeds een vervangende stempas hadden aangevraagd worden eruit gehaald. PostNL bezorgt alsnog de overige teruggevonden stempassen in de drie genoemde straten.
- 12 maart 2021: De VVD fractie ontvangt bericht van een burger van een niet-bezorgde stempas in Vreewijk.
- 12 maart 2021: Mail van ambtelijk contactpersoon gemeente aan zijn contactpersoon bij PostNL met de vraag om een rapportage op te stellen. Verzoek is aan PostNL om op zo kort mogelijke termijn een rapportage op te stellen van het interne proces bij PostNL ten aanzien van:

- Ontvangst van de klachten
- Onderzoeken klachten
- Onderzoeken oorzaken

En dit op te maken ten behoeve van 'evaluatie en verantwoording'.

- 12 maart 2021: De burgemeester gelast een extern onderzoek naar de gang van zaken en informeert hierover ook de raad. De burgemeester meldt ook aangifte te hebben gedaan van verduistering van 195 stempassen tegen de postbezorger.
- 12 maart 2021: Om 17.00 uur verloopt de wettelijke termijn van het aanvragen van een vervangende stempas.
- 14 maart 2021: de politie houdt een 35-jarige postbezorger aan voor de verdwenen stembiljetten in de wijk Bloemhof. De politie meldt dat uit onderzoek blijkt dat de situatie niets met stemfraude te maken heeft. Het OM besluit de postbezorger niet te vervolgen en de zaak te seponeren.

4. INZICHTEN UIT DATA- EN VELDONDERZOEK

Analyse van aanvraag vervangende stempassen

Strated Consulting heeft via het projectteam Verkiezingen een databestand ontvangen met daarin een overzicht van de kiesgerechtigden op basis van stempassen onderverdeeld naar wijk en daarbinnen tot op 6-tekens postcodeniveau (4 cijfers en 2 letters) en adresniveau. Tevens is in dit bestand de stand te zien van het totaal aantal vervangende stempassen per vrijdagmiddag 12 maart 2021. In totaal gaat het om 2.038 vervangende stempassen die zijn uitgevaardigd op ruim 460.000 kiesgerechtigden.⁹

Geen cijfers Rotterdam over vervangende stempassen bij eerdere Tweede Kamer verkiezingen; geen betrouwbare vergelijking mogelijk o.b.v. cijfers andere verkiezingen

Cijfers betreffende vervangende stempassen bij eerdere Tweede Kamer verkiezingen (2017) zijn binnen de gemeente niet beschikbaar. Er zijn wel cijfers beschikbaar van de gemeenteraadsverkiezingen 2018 (1.025 vervangende stempassen), Provinciale Staten en Waterschapsverkiezingen 2019 (596 vervangende stempassen) en Europees Parlement 2019 (515 vervangende stempassen). De opkomst bij deze verkiezingen is traditiegetrouw altijd veel lager (rond de 34% - 47%) en het aantal kiesgerechtigden verschilt ook. Daarnaast tonen de cijfers geen correlatie tussen opkomstpercentage en aantal vervangende stempassen. Een betrouwbare vergelijking maken op basis van extrapolatie/aannames is daarom niet mogelijk.

Per wijk is gekeken waar sprake is van een hoog aandeel vervangende stempassen (zie hieronder). Een aantal wijken scoort relatief hoog met een beperkt aantal vervangende stemmen (minder dan 5) door absoluut weinig kiesgerechtigden in de wijk (bijv. Kralingse Bos en Nieuw Mathenesse). Als naast de percentages ook de absolute hoogte van de getallen in acht wordt genomen, komen de volgende wijken naar voren die ruim boven het gemiddelde scoren:

1. Bloemhof (postcode 3073)
2. Afrikaanderwijk (postcode 3072)
3. Ommoord (postcode 3068 én 3069)

Het gebied Hillesluis (specifiek genoemd in de onderzoeksvraag) valt niet in negatieve zin op: slechts 21 vervangende stempassen op 7.424 kiesgerechtigden (een afwijking van 0,28%). Er is ook geen afwijking op een specifieke postcode: het hoogste aantal is 3 stempassen binnen 1 postcode. Daarom wordt inzake dit gebied geen verdieping toegepast; de data geeft hier geen aanleiding toe. Er is eveneens voor een aantal andere wijken waar sprake is van 1) relatief hoge percentages (Dijkzigt, Kralingen-Oost, Kop van Zuid), 2) opvallende meldingen (bijv. Vreewijk) en 3) in absolute zin ook veel aanvragen van vervangende stempassen zijn (Stadsdriehoek, Oude Noorden, Nieuwe Westen en Groot IJsselmonde), met behulp van data analyse nader gekeken of sprake is van patronen die wijzen op mogelijke opvallendheden inzake stempassen. Deze patronen zijn niet gevonden.

Voor de top-3 ziet het beeld er als volgt uit, de complete lijst staat in *bijlage 2*.

---

⁹ Bronbestand is de stand van zaken per 12 maart 2021 in de vrijdagmiddag. Na verwerking van alle aanvragen die voor de deadline van vrijdag 12 maart 17.00 uur waren binnengekomen, bleek uiteindelijk sprake van 2.315 vervangende stempassen.

Wijk	N kiesgerechtigden (% van totaal aantal kiesgerechtigden)	N vervangende stempassen (% van totaalaantal vervangende stempassen)	% vervangende stempassen t.o.v. aantal kiesgerechtigden
Bloemhof	8.843 (1,9%)	391 (19,2%)	4,43%
Afrikaanderwijk	5.255 (1,1%)	96 (4,7%)	1,81%
Ommoord	20.072 (4,3%)	127 (6,2%)	0,63%
<i>Rotterdam totaal</i>	<i>460.271</i>	<i>2.038</i>	<i>0,44%</i>

De top-3 is verantwoordelijk voor ruim 30% van het totaal aantal aangevraagde vervangende kiespassen, terwijl hier slechts ruim 7% van het aantal kiesgerechtigden woont.

Reden des te meer om te focussen op de wijken Bloemhof¹⁰, Afrikaanderwijk en Ommoord. Binnen deze wijken kan tot op 6-tekens postcode ingezoomd worden waar sprake is van relatief hoge percentages aanvragen vervangende stempassen. De selectie bestaat uit postcodes waar sprake is van relatief hoge aantallen vervangende stempassen, postcodes genoemd in meldingen en/of dekking van het gebied geven.¹¹ Van het eerste deelproces, het digitaal vaststellen van het definitieve kiesregister, is door middel van interne kwaliteitscontroles vast komen te staan dat dit foutloos is verlopen. Voor de genoemde selectie van postcodes is daarom gekeken naar 1) of stempassen zijn aangemaakt en gedrukt zijn, 2) zijn aangeleverd aan en gesorteerd door PostNL en 3) bepaald kan worden of ze bezorgd zijn.¹²

Check of stempassen zijn aangemaakt en gedrukt. Bevinding: stempassen zijn aangemaakt en gedrukt

De gemeente heeft voor een aantal adressen aan de drukker gevraagd om te verifiëren of stempassen gedrukt zijn. Ten aanzien van alle verzoeken is hierop positief gereageerd middels bewijzen van screenshots van printopdrachten. Strated Consulting heeft zelf ook nog een aantal geselecteerde adressen binnen de focusgebieden doorgegeven aan de drukker met het verzoek om te verifiëren of daadwerkelijk een stempas is gemaakt voor deze adressen. De drukker heeft voor alle gevraagde adressen de registraties gevonden en kunnen tonen dat de stempassen zijn aangemaakt. In dit proces zijn derhalve geen onjuistheden geconstateerd.

Check of stempassen zijn verwerkt in de sorteermachines van PostNL. Bevinding: stempassen zijn verwerkt in de sorteermachines

Aan PostNL is gevraagd om na te gaan of de stempassen correct zijn verwerkt in de sorteermachines voor de postcodes (alleen 4 cijfers) en daarmee grotendeels corresponderende wijken¹³:

¹⁰ Het bezorgen van brieven in Bloemhof met als doel mensen erop te attenderen dat ze een vervangende stempas kunnen aanvragen, zal een versterkend effect hebben gehad. Voordat de brieven verzonden zijn, maakte de wijk 14% uit van de aangevraagde stempassen. Na de verstuurde communicatie betrof dit ruim 19%. Dit is een toename van 5 procentpunt (36%) van het aandeel van Bloem in het totaal aantal aangevraagde vervangende stempassen.

¹¹ Straten in Bloemhof: Hortensiastraat, Narcissenstraat, Putselaan, Resedastraat, Salviahof, Sint Andriesstraat en Sneeuwbalstraat. Straten in Afrikaanderwijk: De La Reyweg en Marinus Steijnstraat. Straten in Ommoord: Andoorn, Boksdoorn, Duindoorn, Veenmos en Vuurdoorn.

¹² Dit laatste is niet eenvoudig. PostNL beschouwt het bezorgproces betreffende stempassen (standaard briefpost) als een handmatig proces dat zich kenmerkt als 'onvervangbare interne beheersing' (niet uit een systeem te achterhalen of een individuele brief is bezorgd).

¹³ De viercijferige postcodegebieden dekken niet exact de wijken Ommoord en Afrikaanderwijk. In postcodegebied 3068 en 3069 valt ook de wijk Zevenkamp (naast Ommoord). In postcode 3072 valt ook het gebied Katendrecht en Kop van Zuid (naast Afrikaanderwijk)

- 3073: Bloemhof
- 3072: Afrikaanderwijk
- 3068 en 3069: Ommoord

	Aanvankelijk N stempassen volgens systeem Rotterdam	'Unieke' poststukken met stempassen ¹⁴	Verskil in 'unieke' stempassen
Bloemhof (3073)	8.843	8.818	25 (0,28%)
Afrikaanderwijk (3072)	11.150	11.117	33 (0,30%)
Ommoord (3068+3069)	32.004	31.952	52 (0,16%)

Het aantal stempassen komt vrijwel overeen met de unieke poststukken in het systeem van PostNL. De verschillen zijn zeer miniem, vallen in de optiek van Strated Consulting binnen een foutmarge en zijn bovendien verklaarbaar. De gemeentelijke overzichten met wijken sluiten namelijk niet helemaal 1-op-1 aan op de straatpostcodes in een wijk. Het is daarom met redelijke mate van zekerheid vast te stellen dat het sorteringsproces goed is verlopen.

Check of de stempassen zijn bezorgd. Bevinding: tekortkomingen in Bloemhof en Ommoord

PostNL heeft in de week van 8 - 12 maart 2021 bij verschillende straten in zowel Ommoord als Bloemhof en Afrikaanderwijk onderzoek gedaan naar aanleiding van meldingen over niet ontvangen stempassen. De bevindingen hiervan staan in hoofdstuk 3 in de tijdslijn vermeld. Strated Consulting heeft naar aanleiding van bevindingen uit data-analyse (top-50 van straten) het verzoek aan PostNL gedaan om nader in te zoomen op een aantal aanvullende postcodes die geen onderdeel uitmaakten van het eerdere PostNL onderzoek. Het betreft de straten:

- Bloemhof: Narcissenstraat (3073 CJ), Resedastraat (3073 CT), Putselaan (3073 JM), Sint Andriesstraat (3073 JW) en de Salviahof (3073 JZ);
- Afrikaanderwijk: Martinus Steijnstraat (3072 TW);
- Ommoord: Vuurdoorn (3068 MV) en Veenmos (3069 AT).

Bloemhof

- Ter herinnering, zie tijdslijn: Op 11 maart heeft PostNL een postzak met poststukken waaronder 195 stempassen overhandigd gekregen van de desbetreffende postbezorger. Het betrof 195 stempassen, die betrekking hadden op de Geraniumstraat (postcode 3073 CC en 3073 CD), Lobeliastraat (3073 CH) en Narcissenstraat (3073 CJ tot en met 3073 CN).
- Post voor de Hortensiastraat en Sneeuwbalstraat (waar eerdere meldingen over gedaan werden en bij de straatcontrole de overgrote meerderheid van respondenten aangaf geen pas te hebben ontvangen) is niet teruggevonden.
- De postbezorger heeft verzuimd post te bezorgen. De gevonden poststukken zijn alsnog bezorgd inclusief de stempassen waar geen vervangende stempas voor was aangevraagd. De betreffende postbezorger werkt niet meer voor PostNL.

De door Strated Consulting (op basis van data-analyse) opgevraagde aanvullende gebieden voor Bloemhof blijken – na het opvragen van het complete bezorggebied van de desbetreffende bezorger – onder de verantwoordelijkheid van dezelfde postbezorger te vallen waarvan is geconstateerd dat deze heeft verzuimd op alle adressen post te bezorgen.

¹⁴ Een aantal poststukken is meer dan 1 keer verwerkt op de sorteermachine, en als gevolg hiervan zijn de barcodes van deze poststukken ook meer dan 1 keer uitgelezen en geteld door de sorteermachine. Om het aantal unieke stempassen te tellen heeft PostNL het aantal getelde unieke barcodes opgenomen; dit is handmatig bepaald.

De volgende tabel laat het bezorggebied van de desbetreffende postbezorger zien, zoals van toepassing op 12/13 februari 2021 (de geplande bezorgingsdata van de stempassen). Ook staan in de tabel per postcode het totaal aantal kiesgerechtigden en het aangevraagde aantal aangevraagde vervangende stempassen. Met kleur gemarkeerd is aangegeven welke straten¹⁵ vallen onder de 195 stempassen die zijn teruggevonden bij de postbezorger.

Postcode	Vervangende stempassen	Kies-gerechtigden	Percentage	Straat
3073CB	13	50	26,0%	Fuchsiastraat
3073CC	9	33	27,3%	Geraniumstraat
3073CD	8	29	27,6%	Geraniumstraat
3073CE	7	20	35,0%	Goudenregenstraat
3073CG	1	18	5,6%	Goudenregenstraat
3073CH	14	67	20,9%	Lobeliastraat
3073CJ	15	30	50,0%	Narcissenstraat
3073CK	12	23	52,2%	Narcissenstraat
3073CL	6	43	14,0%	Narcissenstraat
3073CM	9	67	13,4%	Narcissenstraat
3073CN	6	29	20,7%	Narcissenstraat
3073CP	3	18	16,7%	Narcissenstraat
3073CR	6	35	17,1%	Narcissenstraat
3073CS	16	46	34,8%	Resedastraat
3073CT	13	34	38,2%	Resedastraat
3073CV	10	49	20,4%	Resedastraat
3073CW	6	33	18,2%	Seringenstraat
3073CX	11	49	22,4%	Seringenstraat
3073CZ	12	45	26,7%	Sneeuwbalstraat
3073JG	1	13	7,7%	Marentakstraat
3073JK		13	0,0%	Marentakstraat
3073JM	26	109	23,9%	Putselaan
3073JN	1	18	5,6%	Putselaan
3073JP	3	22	13,6%	Putselaan
3073JR	7	21	33,3%	Sint-Andriesstraat
3073JS	7	43	16,3%	Sint-Andriesstraat
3073JT		2	0,0%	Sint-Andriesstraat
3073JW	30	174	17,2%	Sint-Andriesstraat
3073JX	3	32	9,4%	Oleanderplein
3073JZ	20	84	23,8%	Salviahof
3073TB	7	23	30,4%	Hortensiastraat
3073TC	10	22	45,5%	Hortensiastraat
3073TD	11	44	25,0%	Hortensiastraat
3073TE	4	6	66,7%	Hortensiastraat
Totaal	307	1344	22,8%	

Het bezorggebied van de desbetreffende postbezorger betreft een gebied met 1.344 kiesgerechtigden, waarvan 307 personen een vervangende stempas hebben aangevraagd. Nagenoeg bij alle postcodes in het bezorggebied is het percentage aangevraagde vervangende stempassen veel hoger dan (in vergelijking met andere wijken, zie bijlage 2) gemiddeld verwacht zou worden. Bovendien bleek uit

¹⁵ In de Narcissenstraat wonen meer kiesgerechtigden dan de teruggevonden 68 stempassen.

gehouden straatonderzoek in dit gebied dat in de Sneeuwbalstraat en Hortensiastraat dat respectievelijk 69% en 75% van de respondenten geen stempas had ontvangen. Beide constatering leiden tot het zeer sterke vermoeden dat de meeste kiesgerechtigden in al deze postcodegebieden in eerste aanleg geen stempas hebben ontvangen, vanwege het niet bezorgen van (alle) post door dezelfde postbezorger als diegene bij wie al 195 stempassen thuis zijn aangetroffen. Van deze 195 stempassen zijn 127 stempassen alsnog bezorgd bij degenen die zelf op 12 maart nog geen vervangende stempas hadden aangevraagd (68 kiesgerechtigden hadden dat reeds gedaan).

Afrikaanderwijk

- Ter herinnering: uit de tijdslijn bleek dat op 11 maart PostNL straatcontrole heeft gedaan in onder meer De la Reystraat, het Afrikaanderplein, Christiaan de Wetstraat, Joubertstraat, Riebeekstraat, Transvaalstraat. Van de 28 adressen die gehoor gaven, stelden 25 personen wel een stempas ontvangen te hebben en 3 personen niet.
- In de Martinus Steijnstraat (3072 TW) heeft PostNL een straatcontrole gehouden. Op basis van de straatcontrole is het PostNL niet gebleken dat er onregelmatigheden waren in de bezorging.

Hieronder volgt een overzicht van het aantal kiesgerechtigden en aangevraagde vervangende stempassen in genoemde straten en bijbehorende postcodegebieden in Afrikaanderwijk.

Postcode	Vervangende stempassen	Kies-gerechtigden	Percentage	Straat
3072EC		2	0,0%	Afrikaanderplein
3072PR		33	0,0%	Transvaalstraat
3072PS		32	0,0%	Transvaalstraat
3072PT		32	0,0%	Transvaalstraat
3072PV		39	0,0%	Transvaalstraat
3072PW		35	0,0%	Transvaalstraat
3072PX		15	0,0%	Transvaalstraat
3072TA	6	51	11,8%	De la Reystraat
3072TB	3	24	12,5%	De la Reystraat
3072TC	3	17	17,6%	De la Reystraat
3072TD	2	9	22,2%	De la Reystraat
3072TE		19	0,0%	De la Reystraat
3072TG		21	0,0%	De la Reystraat
3072TH	5	48	10,4%	De la Reystraat
3072TJ	12	40	30,0%	De la Reystraat
3072TK	1	9	11,1%	De la Reystraat
3072TL	2	10	20,0%	De la Reystraat
3072TM	3	9	33,3%	De la Reystraat
3072TN	7	17	41,2%	De la Reystraat
3072TP	3	13	23,1%	De la Reystraat
3072TR	2	7	28,6%	Martinus Steijnstraat
3072TS	11	59	18,6%	Martinus Steijnstraat
3072TT	3	60	5,0%	Martinus Steijnstraat
3072TV	7	36	19,4%	Martinus Steijnstraat
3072TW	9	33	27,3%	Martinus Steijnstraat
3072TX		13	0,0%	Martinus Steijnstraat
3072VA	2	91	2,2%	Christiaan de Wetstraat
3072VB		41	0,0%	Christiaan de Wetstraat
3072VC		40	0,0%	Christiaan de Wetstraat
3072VD		40	0,0%	Christiaan de Wetstraat
3072VE		16	0,0%	Christiaan de Wetstraat
3072VG		10	0,0%	Christiaan de Wetstraat
3072VH		63	0,0%	Christiaan de Wetstraat
3072VJ		35	0,0%	Christiaan de Wetstraat
3072VK		35	0,0%	Christiaan de Wetstraat
3072VL		26	0,0%	Christiaan de Wetstraat
3072VM		13	0,0%	Christiaan de Wetstraat
3072VR		34	0,0%	Christiaan de Wetstraat
3072VS	1	42	2,4%	Riebeekstraat
3072VT		90	0,0%	Riebeekstraat
3072VW		41	0,0%	Riebeekstraat
3072VX		8	0,0%	Riebeekstraat
3072XS		15	0,0%	Joubertstraat
3072XT		35	0,0%	Joubertstraat
3072XV	1	29	3,4%	Joubertstraat
3072XW		66	0,0%	Joubertstraat
3072XZ		12	0,0%	Joubertstraat
Totaal	83	1277	6,5%	

Op basis van de resultaten kunnen wat betreft de Afrikaanderwijk geen eenduidige conclusies getrokken over de aanvankelijke bezorging van stempassen in de postcodegebieden die er op basis van de data-analyse en eerdere gedane meldingen eruit springen. Het beeld voor de Afrikaanderwijk is diffuus; er kan niet met redelijke mate van zekerheid vastgesteld worden dat omissies in het bezorgingsproces zijn opgetreden. Het hoge aantal aangevraagde vervangende stempassen in enkele straten (De la Reystraat en Martinus Steijnstraat) blijft wel opvallend, ondanks de stelling van PostNL zelf dat na haar straatcontrole stelt dat geen onregelmatigheden zijn vastgesteld. Wellicht wordt het hoge aantal vervangende stempassen wat betreft De la Reystraat verklaard door de extra brief die is bezorgd.

Ommoord

- Ter herinnering: uit de tijdslijn blijkt dat PostNL – na signalen van de gemeente – in de week van 4-9 maart onderzoek heeft gedaan in drie straten in Ommoord. Er bleek dat in twee (Andoorn en Boksdooorn) straten 24 van de 25 respondenten verklaarden geen stempassen te hebben ontvangen (1 wist het niet), deze bevinding heeft PostNL ambtelijk teruggekoppeld. Vervolgens is vanuit de gemeente geen collectieve actie ondernomen om specifiek deze bewoners erop te wijzen dat zij een vervangende stempas kunnen aanvragen (zie het intermezzo op pagina 7).
- De door Strated Consulting (op basis van data-analyse) opgevraagde aanvullende postcode van de straat Vuurdoorn valt onder verantwoordelijkheid van dezelfde postbezorger als de straten Andoorn en Boksdooorn.
- PostNL heeft – gegeven de uitkomsten van haar onderzoek - op 17 maart geconcludeerd dat afgeleid zou kunnen worden dat enkele bundels of een gehele tas met daarin post van meerdere afzenders op 12 februari niet is bezorgd in de straten Andoorn, Boksdooorn, Vuurdoorn.
- Op 17 maart 2021 heeft de teamleider een bezoek gebracht aan de desbetreffende postbezorger, dit heeft niet geleid tot nieuwe inzichten over de ontbrekende post. De postbezorger is op 18 maart voorlopig op non-actief gesteld.
- De door Strated Consulting (op basis van data-analyse) opgevraagde aanvullende gegevens ten aanzien van de straat Veenmos (3069AT) geven daarentegen geen bijzonderheden. Voor deze straat wordt vanuit een ander depot gewerkt. Er is naar deze bezorger gekeken en met hem gesproken en daaruit zijn PostNL geen verdere signalen van bijzonderheden gebleken.

De volgende tabel bevat het complete bezorggebied van de postbezorger actief in de drie straten die aanvankelijk geen stempas hebben ontvangen, zoals dat gold op 12 februari 2021 (de bezorgingsdatum van de stempassen). Deze straten zijn gemarkeerd met een kleur. Ook staan in de tabel per postcode het totaal aantal kiesgerechtigden en het aangevraagde aantal aangevraagde vervangende stempassen.

Onafhankelijk onderzoek stempassen Tweede Kamerverkiezingen gemeente Rotterdam

Postcode	Vervangende stempassen	Kies-gerechtigden	Percentage	Straat
3068AA	1	47	2,1%	Boterbloem
3068AB		49	0,0%	Heiligenbloem
3068AC		40	0,0%	Helmbloem
3068AD		57	0,0%	Knikbloem
3068AE		60	0,0%	Lentebloem
3068AG	1	43	2,3%	Paardenbloem
3068AH		36	0,0%	Papierbloem
3068AJ		41	0,0%	Passiebloem
3068AK		58	0,0%	Passiebloem
3068AL		26	0,0%	Pinksterbloem
3068AM		45	0,0%	Pijpbloem
3068AN		46	0,0%	Pijpbloem
3068AP		58	0,0%	Sierbloem
3068AR		18	0,0%	Teunisbloem
3068AS		38	0,0%	Trompetbloem
3068AT		14	0,0%	Wasbloem
3068MA	26	37	70,3%	Andoorn
3068MB	7	15	46,7%	Andoorn
3068MC		18	0,0%	Azaroldoorn
3068MD		39	0,0%	Azaroldoorn
3068ME	19	34	55,9%	Boksdoorn
3068MG		37	0,0%	Duindoorn
3068MH		20	0,0%	Duindoorn
3068MJ		37	0,0%	Gaspeldoorn
3068MK		15	0,0%	Gaspeldoorn
3068ML		39	0,0%	Hanespoordoorn
3068MN		26	0,0%	Heggedoorn
3068MP		20	0,0%	Moerasdoorn
3068MR		11	0,0%	Moerasdoorn
3068MS		19	0,0%	Scharlakendoorn
3068MT		57	0,0%	Scharlakendoorn
3068MV	6	17	35,3%	Vuurdoorn
3068MX		21	0,0%	Wegedoorn
3068MZ		50	0,0%	Zomerdoorn
3069KG	1	189	0,5%	Varenhof
3069KJ		83	0,0%	Varenhof
3069KK		37	0,0%	Varenhof
3069KL		27	0,0%	Varenhof
3069KM		116	0,0%	Varenhof
3069KW		19	0,0%	Rutherfordweg
Totaal	61	1659	3,7%	

De PostNL straatcontrole in de Andoorn en Boksdoorn onderschrijft dat respondenten hebben verklaard geen stempas te hebben ontvangen. Dit verklaart het hoge aantal aangevraagde vervangende stempassen in die straten. Datzelfde geldt min of meer voor de Vuurdoorn, waar PostNL (getriggerd door het Strated Consulting dataonderzoek) concludeert dat afgeleid zou kunnen worden dat ook in die straat (een deel van) de post niet bezorgd is op 12 februari.

In andere postcodes van het bezorgingsgebied van de postbezorger die de post bezorgt in de Andoorn, Boksdoorn en Vuurdoorn is geen opmerkelijk hoog aantal vervangende stempassen gevraagd. Dit maakt het in onze optiek aannemelijk dat de problemen met niet-bezorging van stempassen in

Ommoord zich beperkt hebben tot de Andoorn, Boksdoorn en Vuurdoorn. Het is echter niet volledig uit te sluiten dat mogelijk ook geen stempassen in andere omliggende straten zijn bezorgd (en waar kiesgerechtigden dan geen of zeer beperkt vervangende stempassen hebben aangevraagd).

In de drie straten wonen 103 kiesgerechtigden, waarvan 58 personen een vervangende stempas hebben aangevraagd. Gesprekken met en huisbezoeken aan de desbetreffende postbezorger hebben PostNL helaas geen verduidelijking opgeleverd over de toedracht van niet-ontvangst van stempassen.

Klachten die rechtstreeks bij PostNL zijn binnengekomen

In de periode van de bezorging van stempassen zijn er tien klachten van consumenten uit de gemeente Rotterdam gelogd door het PostNL callcenter. Ervaring van PostNL is dat als consumenten post missen, zij meestal eerst met de vermoedelijke afzender (in dit geval de gemeente Rotterdam) contact opnemen. De klachten hebben betrekking op de volgende adressen, het is niet per definitie gezegd dat dit gaat over niet-bezorging van stempassen:

- 23 februari 2021 - 3073 JR - Sint Andriesstraat - Bloemhof
- 23 februari 2021 - 3073 CN - Narcissenstraat - Bloemhof
- 3 maart 2021 - 3073 TD - Hortensiastraat - Bloemhof
- 3 maart 2021 - 3073 TB - Hortensiastraat - Bloemhof
- 8 maart 2021 - 3073 CN - Narcissenstraat - Bloemhof
- 10 maart 2021 - 3072 TJ - Hyacintstraat - Bloemhof
- 12 maart 2021 - 3073 JW - Sint Andriesstraat - Bloemhof
- 13 maart 2021 - 3051 EM - Prins Fredrik Hendrikstraat - Hillegersberg-Zuid
- 15 maart 2021 - 3072 TJ - Hyacintstraat - Bloemhof
- 15 maart 2021 - 3032 GB - Stroveer - Oude Noorden

Met uitzondering van twee klachten, komen de andere klachten allemaal uit straten in Bloemhof; er zijn geen meldingen uit Afrikaanderwijk of Ommoord.

5. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

5.1. CONCLUSIES

De te beantwoorden onderzoeksvraag is onder te verdelen in twee delen, met als eerste deel:

Kan met redelijke mate van zekerheid vastgesteld worden dat de stempassen op de voorgeschreven wijze zijn vervaardigd, zijn aangeboden bij PostNL en zijn bezorgd. Het gaat met name om de bezorging in de cbs-wijken Bloemhof, Hillesluis en Afrikaanderwijk. Als tijdens dit onderzoek blijkt dat deze omissie zich mogelijk ook op andere plekken in de stad heeft voorgedaan, dan hier ook onderzoek naar doen.

De conclusies met betrekking tot deze onderzoeksvraag zijn hieronder weergegeven.

Bestudering van binnengekomen meldingen en data-analyse toont aan dat drie wijken eruit springen qua aantallen aangevraagde vervangende stempassen. Op deze wijken heeft deze quickscan zich dan ook gefocust

In deze quickscan is uiteengezet dat op basis van de cijfers van vrijdagmiddag 12 maart 2021 er 2.038 vervangende stempassen zijn aangevraagd op een bestand van ruim 460.000 kiesgerechtigden (0,44%). Het is vanwege het ontbreken van data niet mogelijk deze cijfers in perspectief te plaatsen in verhouding tot eerdere Tweede Kamerverkiezingen. De uitgevoerde data-analyse toonde aan dat een top-3 van wijken verantwoordelijk is voor ruim 30% van het totaal aantal aangevraagde vervangende kiespassen, terwijl hier slechts ruim 7% van het aantal kiesgerechtigden woont. Het betreft Bloemhof, Ommoord en de Afrikaanderwijk. Na een check dat er geen uitzonderlijke uitschieters in andere wijken zijn, is er dan ook verder op deze wijken gefocust. Het percentage aangevraagde vervangende stempassen op wijkniveau komt overigens in geen enkele wijk boven de 5% uit.¹⁶ PostNL heeft contractueel met de gemeente afgesproken 95% binnen contractuele tijdsaders te bezorgen; het bedrijf werkt met een hoger percentage zekerheid van overkomst; en geeft aan hier betreffende de verspreiding binnen Rotterdam ruim aan te voldoen.

Geen opzet om verkiezingen te beïnvloeden

Er is geen enkele aanleiding – op basis van de bij ons bekende informatie - om te denken dat sprake is van poging tot verkiezingsfraude, een bewuste uitsluiting van bevolkingsgroepen of anderszins een gecoördineerde/gerichte actie tegen de Tweede Kamer verkiezingen.

In het deelproces ‘bezorging van stempassen’ zijn onvolkomenheden opgetreden, overige processen (aanmaken, drukken en sorteren) zijn (met redelijke mate van zekerheid) foutloos verlopen

Het proces betreffende stempassen bestaat uit de deelprocessen aanmaken, drukken, sorteren en bezorgen. Uitsluitend in het laatstgenoemde deelproces (bezorging van stempassen) zijn omissies opgetreden in enkele wijken van Rotterdam, de overige deelprocessen (aanmaken, drukken en sorteren) zijn wat betreft stempassen goed en foutloos verlopen.

---

¹⁶ Ter herinnering: dat iemand een vervangende stempas aanvraagt, betekent niet per definitie dat de stempas in eerste aanleg niet is bezorgd.

In een deel van Bloemhof en een deel van Ommoord heeft een aantal kiesgerechtigden in eerste instantie geen stempas ontvangen

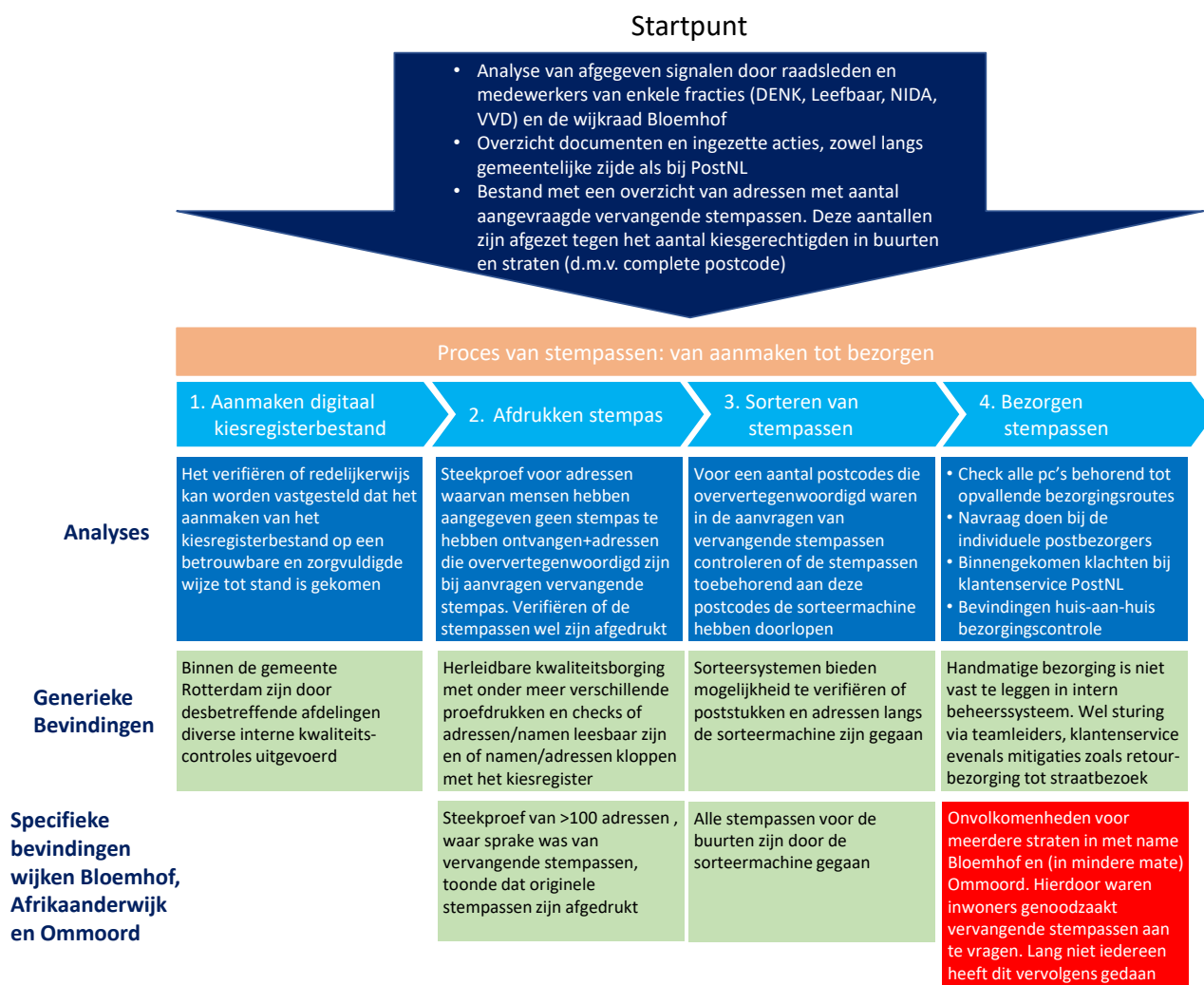
Op basis van meldingen, analyse van databestanden en onderzoek zijn problemen geconstateerd betreffende de bezorging in 2 gebieden (omvat meerdere straten) waar daadwerkelijk is gebleken dat poststukken, waaronder de originele stempassen, niet zijn bezorgd op 12-13 februari 2021. Het betreft een gebied in Bloemhof en een gebied in Ommoord. Oorzaak voor niet-bezorging in Bloemhof is verzuim van een (inmiddels niet meer voor PostNL werkzame) postbezorger. De oorzaak voor niet-bezorging in Ommoord is vooralsnog niet achterhaald, deze bezorger is voorlopig op non-actief gesteld. Wat betreft de Afrikaanderwijk is het beeld diffuus en kan niet met redelijke mate van zekerheid vastgesteld worden dat omissies in het bezorgingsproces zijn opgetreden.

De exacte impact is lastig in te schatten, grove schatting is dat een vlekkeloze bezorging ertoe had geleid dat 1.450 kiesgerechtigden in eerste instantie niet afhankelijk waren van het aanvragen van een vervangende stempas. Het betreft 0,3% van alle kiesgerechtigden

De exacte impact is moeilijk te bepalen. Hierbij spelen factoren zoals 'bereidheid om te gaan stemmen', 'geen inzicht in reden aanvragen van een vervangende kiespas' en de effecten van de extra brief aan de inwoners in Bloemhof (en deel Afrikaanderwijk) een rol. Was de bezorging in Bloemhof en Ommoord vlekkeloos verlopen, dan is onze grove inschatting dat in eerste instantie circa 1.450 kiesgerechtigden (1.344 in Bloemhof en 103 in Ommoord) niet afhankelijk zijn geweest van het aanvragen van een vervangende stempas; 365 kiesgerechtigden hebben dit werkelijk gedaan en voor 127 kiesgerechtigden (die geen vervangende stempas hadden aangevraagd) zijn de gevonden stempassen alsnog op 12 maart 2021 bezorgd. De inschatting dat 1.450 kiesgerechtigden in eerste instantie afhankelijk waren van het aanvragen van een vervangende stempas betreft 0,3% van alle kiesgerechtigden, oftewel drie op de duizend.

Voor het gedeelte van de Afrikaanderwijk (Martinus Steijnstraat en De La Reystraat, totaal circa 450 kiesgerechtigden) is en blijft het beeld in onze optiek diffuus en niet eenduidig.

De volgende figuur vat de uitgevoerde analyses en onze voornaamste bevindingen samen.

Het tweede deel van de onderzoeksvraag betreft:

Geef een feitelijke weergave in tijd en handelen van de inspanningen van de gemeentelijk vanaf het moment dat de signalen zijn ontvangen.

In hoofdstuk 3 is een tijdslijn weergegeven betreffende het handelen van de gemeente naar aanleiding van de signalen.

Feitelijk gemeentelijk handelen: Analyse van de tijdslijn kan de vraag oproepen waarom de gemeente in Bloemhof en (deel van de) Afrikaanderwijk verdere aanvullende gerichte huis-aan-huis informatieacties heeft ondernomen en dit niet in een gedeelte van Ommoord gebeurd is

Na signalen van niet-ontvangst van stempassen hebben de gemeente en PostNL verschillende acties ondernomen, variërend van nader onderzoek van de sorteermachines en uitvoeren van straatcontroles tot en met het uitsturen van 5.600 brieven over aanvragen vervangende stempas en het informeren via social media en posters in wijken. Het bestuderen van de tijdslijn roept bij ons de vraag op waarom de gemeente in Bloemhof en (deel van de) Afrikaanderwijk verdere aanvullende gerichte huis-aan-huis informatieacties heeft ondernomen en dit niet in een gedeelte van Ommoord gebeurd is. De signalen ten aanzien van met name Bloemhof waren weliswaar in grotere getale en kwamen van allerlei kanten (o.a. de wijkraad, raadsleden, inwoners). Maar PostNL heeft wel aangegeven dat in twee straten in

Ommoord alle gesproken inwoners vertelden geen stempas te hebben ontvangen¹⁷ en heeft tegelijkertijd aangeboden om ook daar huis-aan-huis informatie te bezorgen. Dat is ambtelijk in een voortgangsrapportage op 9 maart 2021 vermeld. Het signaal van de uitkomsten van de PostNL straatcontroles inzake Ommoord is bestuurlijk op 10 maart 2021 niet gedeeld. Beide verantwoordelijke directeuren hadden op dat moment geen actieve kennis van de voortgangsrapportage die beiden wel op 9 maart 2021 per mail ontvingen.

5.2. AANBEVELINGEN

Betrek de bevindingen uit deze quickscan bij de nog uit voeren interne gemeentelijke evaluatie van het verkiezingsproces 2021

Deze quick scan/sanity check is uitgevoerd in de verkiezingsweek van 2021. Wij gaan ervan uit dat de gemeente intern zelf nog een uitgebreidere evaluatie van het totale verkiezingsproces 2021 uitvoert. Wij adviseren de constatering uit onderhavige quick scan hierbij te betrekken.

Er dient wat ons betreft vooral gekeken te worden naar eventuele optimalisaties betreffende de interne én externe (PostNL, drukkerij) rapportage- en escalatielijnen. Doel van dit proces is te kijken of nog betere coördinatie van informatievoorziening mogelijk is tussen de gemeente, de drukkerij en/of PostNL betreffende signalen die binnenkomen bij dan wel afkomstig zijn van de gemeente en voornoemde opdrachtnemers.

Daarnaast valt te overwegen om te onderzoeken hoe nog meer preventief (aan de voorkant) gezorgd kan worden dat signalen over onvolkomenheden in de deelprocessen in het maken tot en met bezorgen van stempassen sneller zouden kunnen opvallen (mochten deze in de toekomst onvolkomenheden kennen). Het bestand over geretourneerde stempassen dat gemeentelijk wordt bijgehouden is hierbij bijvoorbeeld absoluut een meerwaarde, maar kan wellicht verder verrijkt worden met gegevens uit kwaliteitscontroles vanuit de gemeente, drukker en/of PostNL.

---

¹⁷ Later bleek dit in ten minste drie straten te zijn.

BIJLAGE 1: FUNCTIES VAN GESPROKEN PERSONEN

1. Concerndirecteur Dienstverlening
2. Directeur drukkerij
3. Directeur Gebieden, Participatie en Stadsarchief
4. Diverse directeuren PostNL (Commercieel Directeur Mail Nederland, Directeur Audit & Security, Directeur Public & Regulatory affairs)
5. Fractievoorzitter DENK
6. Fractiemedewerker NIDA
7. Fractiemedewerker VVD
8. Projectmedewerker bureau Verkiezingen: Programmamanager
9. Projectmedewerker bureau Verkiezingen: Projectadviseur
10. Technisch voorzitter Wijkraad Bloemhof

BIJLAGE 2: OVERZICHT AANGEVRAAGDE VERVANGENDE STEMPASSEN IN VERHOUDING TOT AANTAL KIESGERECHTIGDEN PER WIJK

Wijk	Verv stemp	Totaalaantal stempass	Percentage
Totaal Bloemhof	391	8843	4,42%
Totaal Afrikaanderwijk	96	5255	1,83%
Totaal Dijkzigt	8	706	1,13%
Totaal Kralingse Bos	1	92	1,09%
Totaal Nieuw Mathenesse	3	375	0,80%
Totaal Ommoord	127	20072	0,63%
Totaal Zuidplein	6	977	0,61%
Totaal Kralingen-oost	31	5186	0,60%
Totaal Katendrecht	23	4033	0,57%
Totaal Kop van Zuid	11	2044	0,54%
Totaal Struisenburg	16	3313	0,48%
Totaal Liskwartier	27	5678	0,48%
Totaal Stadsdriehoek	60	12638	0,47%
Totaal Strand en Duin	8	1808	0,44%
Totaal C.S. Kwartier	3	686	0,44%
Totaal Kleinpolder	24	5597	0,43%
Totaal Delfshaven	23	5445	0,42%
Totaal Oude Noorden	51	12138	0,42%
Totaal Nieuwe Werk	7	1667	0,42%
Totaal Beverwaard	34	8155	0,42%
Totaal Cool	17	4182	0,41%
Totaal Hillegersberg-zuid	24	5947	0,40%
Totaal Heijplaat	5	1241	0,40%
Totaal Nieuwe Westen	53	13327	0,40%
Totaal Bergpolder	25	6352	0,39%
Totaal Lombardijen	38	9688	0,39%
Totaal Kop van Zuid-Entrepot	23	6058	0,38%
Totaal Middelland	32	8487	0,38%
Totaal Blijdorp	30	8011	0,37%
Totaal Schieveen	1	272	0,37%
Totaal Nieuw Crooswijk	9	2463	0,37%
Totaal Rubroek	21	5823	0,36%
Totaal Oud-Mathenesse	15	4197	0,36%
Totaal Oud Crooswijk	20	5709	0,35%
Totaal Hillegersberg-noord	21	6055	0,35%
Totaal Het Lage Land	29	8364	0,35%
Totaal Groot IJsselmonde	71	20763	0,34%
Totaal Molenlaankwartier	19	5606	0,34%
Totaal Zuidwijk	32	9691	0,33%
Totaal Oude Westen	22	6731	0,33%
Totaal Wielewaal	1	308	0,32%
Totaal Terbregge	8	2474	0,32%
Totaal Oud IJsselmonde	15	4648	0,32%
Totaal Bospolder	15	4655	0,32%
Totaal Oud-Charlois	29	9009	0,32%
Totaal Carnisse	21	6610	0,32%
Totaal Prinsenland	24	7794	0,31%
Totaal De Esch	11	3606	0,31%
Totaal Tarwewijk	22	7224	0,30%
Totaal Spangen	20	6613	0,30%
Totaal Schiemond	11	3707	0,30%
Totaal Nesselande	25	8574	0,29%
Totaal Dorp	18	6335	0,28%
Totaal 's-Gravenland	18	6360	0,28%
Totaal Hillesluis	21	7424	0,28%
Totaal Oosterflank	21	8036	0,26%
Totaal Kralingen-west	30	11529	0,26%
Totaal Vreewijk	26	10635	0,24%
Totaal Pendrecht	19	7794	0,24%
Totaal Kralingseveer	3	1236	0,24%
Totaal Provenierswijk	8	3413	0,23%
Totaal Zevenkamp	27	11930	0,23%
Totaal Hoogvliet-noord	21	9311	0,23%
Totaal Schiebroek	25	11744	0,21%

Strated Consulting is een strategisch adviesbureau te Rotterdam. Wij zijn met name actief in de (semi-) publieke sector. Onze onderzoekswerkzaamheden ondersteunen organisaties bij het nemen van belangrijke besluiten. Deze kunnen zowel op de eigen organisatie als op de buitenwereld een grote impact hebben, waardoor een objectief en betrouwbaar advies bijzonder waardevol wordt. Onze dienstverlening is onder te verdelen in vier verschillende pijlers:

- Strategie- en beleidsadvisering
- Projectmanagement
- Onafhankelijke evaluaties
- Waarheidsvinding

info@stratedconsulting.nl
www.stratedconsulting.nl

